

Krizová pomoc v pastoraci?

Jana Hradová

Crisis Intervention in Pastoral Care? Does the fusion of crisis intervention theory and practice with pastoral care occur somewhere in our environment? This text explains why the concept of secular crisis intervention is important for pastoral workers, how the crisis state of an entrusted man is demonstrated, what consequences it has, and what methods of work, types of questions etc. are recommended. The concept of pastoral care itself may vary – e.g. pastoral care taking place in some type of institutional or hospital department can essentially imply crisis and therapeutic guidance of clients through certain life situations, with regard to their spiritual needs, whether they are associated with practicing of Christian or any other religion, or even just knowing “something spiritual over us”; on the other hand, pastoral care applied within a local church is based on encouraging faith, within the biblical, systematically theological foundations. In this context I pay some attention to the question of how pastoral care can be offered to non-believers. Besides the already mentioned facts, I touch also upon the practical need for education of pastoral workers that should equip them with knowledge and skills necessary for working with people in a situation of acute crisis, with reference to existing projects. Pastoral counseling is perceived as a relation-based process reflecting compassion and solidarity, which is carried out within certain limits.

Krize – přechodný stav vnitřní nerovnováhy

V současnosti často skloňované slovo *krize* budu v tomto článku užívat nikoli ve smyslu ekonomickém, společenském či politickém, ale ve smyslu zatěžujícího stavu, v němž se nachází klient přijímající službu podpůrné psychologické intervence. Krize může být definována jako „přechodný stav vnitřní nerovnováhy způsobený kritickými událostmi nebo takovými životními událostmi, které vyžadují zásadní změny a řešení.“¹ Přitom může jít o jednu událost nebo o sled menších událostí, které se kumulují a v krizi vyúsťují. Krizová intervence pak je krátkodobé působení na klienta, který se právě nachází v akutní obtížné osobní situaci nebo hledá její řešení.

¹ Naděžda Špatenková et al., *Krize*, 1. vyd. Praha: Grada, 2004, s. 15.

Cílem intervenční práce je stabilizovat klientův psychický stav, pomoci mu ujasnit si, v jaké je situaci, jednoduše formulovat dosažitelné cíle.² V literatuře³ i intervenční praxi je přitom poukazováno na fakt, že krize je zároveň nebezpečím i příležitostí. Vede totiž obvykle „ke změně regulativních způsobů našeho chování (ať v pozitivním, nebo v negativním smyslu). Nese možnost zásadní změny.“

Stavy, které označujeme jako vývojové⁴ a situační⁵ krize, prochází v životě každý člověk, v tomto období je zranitelnější, potřebuje tudíž podporu svého okolí. Pokud není možné, aby mu byla tato podpora poskytnuta spontánně a laicky v rámci přirozených sociálních kontaktů (a ani pokud zde podpora a porozumění u nejbližších nechybí), není hanbou přijmout možnost nechat se takovou životní „zkouškou“ provést vyškoleným odborníkem. Krize není osobním selháním, neznamená ani, že v člověku propukla psychická nemoc. Tolik velmi stručně, heslovitě sekulární koncept krizové intervence.

Duchovní pomoc člověku v krizovém stavu

V pastorační poradenské místnosti se klient se symptomy krize může objevit velmi často. A často se vlastně ani neobjeví v oné poradenské místnosti, často prostě existuje se svou nezpracovanou psychickou zátěží uprostřed křesťanského společenství, aniž by se mu v této oblasti někdo systematicky věnoval. Může v rámci církevního společenství přijímat pastýřskou službu duchovního na rovině přístupné každému členu obce, tedy účastnit se bohoslužeb, slyšet Slovo skrze kázání, přijímat svátosti, a toto vše může mít pro něho i subjektivně pocíťovaný velký význam při zvládnání osobní krize. Mou otázkou ovšem je, nakolik jsou lidé pověřeni duchovním vedením druhých lidí obeznámeni se specifitou akutního krizového stavu, aby mohli ke svěřeným lidem přistupovat v citlivé odborné autoritě

² Krizová intervence přitom v ideálním případě zahrnuje i další nezbytné druhy pomoci, jako je pomoc lékařská, sociální nebo právní. Podle Naděžda Špatenková et al., *Krizová intervence pro praxi*, 1. vyd., Praha: Grada, 2004, s. 15.

³ Daniela Vodáčková a kol., *Krizová intervence*, 2. vyd., Praha: Portál, 2007, s. 31.

⁴ „Vývojové krize s sebou přinášejí určitou změnu a přijetí nových rolí a úkolů. Vyžadují nové copingové (zvládací) strategie a způsoby řešení a jsou doprovázeny jistým emočním napětím, které může být vnímáno i negativně.“ Špatenková, *Krize*, s. 23.

⁵ Situační „krize ohrožují jedincovu identitu a integritu, pocit bezpečí, zdraví a mnohdy i samotný život. Patří sem např. smrt blízké osoby, katastrofa, ztráta práce, náhlá ztráta zdraví (např. diagnóza vážné somatické choroby, invalidita), náhlé ohrožení partnerského svazku (např. v souvislosti s nevěrou).“ Tamtéž.

a nabídli jim skutečně konkrétní účinnou pomoc, přiměřenou specifické osobní situaci?⁶

Netvrdím, že pastorační pracovník musí být nutně psychologem, jde o to, aby mohl poskytnout jakousi základní první pomoc v psychické oblasti, nebo alespoň rozpoznat, že se jemu svěřený člověk nachází v tomto stavu, a nabídnout (doporučit) mu, vidí-li to jako potřebné, ve vhodnou chvíli možnost další odborné konzultace u někoho jiného. Neříkám ani, že povzbuzení a soucitná pastorační podpora jsou něčím malým nebo nedostatečným, spíše chci poukázat na prostředky, kterých je možné (a jak věřím i dobré) využít i v pastoraci. Ostatně dá se říci, že mnohé zmiňované způsoby práce rozeznáváme i při přemýšlení o konkrétních biblických verších, a jsou tak svým původem vlastně specificky pastorační. Nicméně jestliže se pastorační pracovník ocitne tváří v tvář člověku v krizi, už v té situaci stojí a není možné se vyhnout jakémukoli jednání, není možné jen člověka odkázat jinam, opominout. Duchovní se musí svojí role zhostit – a zůstat právě s tímto s člověkem na tomto místě a v této situaci ve smysluplném kontaktu, vztahu či rozhovoru.

Pastorační pracovník může hrát také významnou roli v komunikaci s blízkými člověka, jehož se krize týká (zvláště pokud jsou i oni členy téhož křesťanského společenství), může jim objasnit, co se děje, a i jim pomoci situaci zvládnout. Navíc může svou iniciativou přispět k tomu, aby služba krizové intervence byla ještě dostupnější a probíhala v prostředí, které je svěřenému člověku již známé a které subjektivně považuje za bezpečné. A v kontextu často již předem existujícího vztahu, v němž již může být zakotvena velká míra důvěry. I podle zkušeností osob z krizových intervenčních týmů, krizových sborů, např. hasičského záchranného sboru, složek policie apod. je zřejmé, že nejvíce lidé zasažení nějakým neštěstím inklinují k tomu, aby byli v sobě známém, bezpečném prostředí, měli kolem sebe blízké osoby a dostalo se jim vhodným, citlivým způsobem pro ně tolik potřebných – a přesných – informací týkajících se jejich situace.

Projevy osoby v krizi mohou být překvapivé. Její reakce nemusejí např. odpovídat společenským normám v dané situaci, mohou vypadat podivně. Jako příklad mohu uvést situaci z praxe, kdy člověk, který se právě dozvěděl tragickou zprávu o smrti rodinného příslušníka, reagoval na tuto informaci smíchem. Není-li naslouchající připraven, že reakce člověka v šoku nebo ve stavu, kdy není se situací zatím vyrovnán, mohou mít velmi různé až pohoršlivé podoby, nebude ani připraven být opravdovou podpůrnou oso-

⁶ Kvituji s radostí, že téma se objevuje již i ve vzdělávání pastoračních pracovníků, např. na ETS v Praze.

bou. Dokonce i tentýž člověk může na tragickou událost reagovat pokaždé jinak.

Poradce by měl také vědět, že k posttraumatické stresové reakci může dojít i s odstupem a i u člověka, u něhož se zdá, že se se situací dobře sám vyrovnal a jeho stav je stabilizovaný. Jsou známa suicidální jednání lidí, kteří se nejprve postarali o vše potřebné týkající se např. pohřbu blízkého člověka apod. a nakonec dospěli k tragickému řešení své nové situace, a to až ve chvíli, kdy měli sami prostor pro bilanční reakci. Pro pastýře je dobré, bere-li v úvahu, že vyrovnat se s bolestí a ztrátou není nic automatického, snadného. Ti, kteří by potřebovali pomoc nejvíce, o ni často sami nepožádají a ani si svou potřebu nepřipouštějí. Je pravděpodobné, že se neobjeví ani na pracovišti krizového intervenanta – a mimo jiné zde spatřuji velký význam role duchovního.

Nemusí být na první pohled vůbec patrné, jaká vnitřní muka taková lidé v krizi prožívají, navenek se mohou jevit jako vyrovnaní, aktivní lidé – ovšem dokud množství neodbouraného stresu nepřekročí limitní bod. Připomíná mi to, jak velká je lidská potřeba sdílení břemen, o které nás zpravuje biblický text.

Jiným příkladem nepoučeného poradenského postupu je tendence poskytnout pastorační radu podle textu Písma, která však přichází nevhodně ve chvíli akutní krize, a nemůže být v této fázi klientem dost dobře přijata. Aplikace biblického poučení může být v této chvíli kontraproduktivní, svěřený člověk na ni není připraven, nedokáže ji akceptovat a uskutečňovat, vzbuzuje v něm hněv a odpor. Pravděpodobně jsme se také všichni již někdy, kupříkladu ve filmech nebo literatuře (ale patrně i na osobní rovině), setkali s planým utěšováním a ujišťováním člověka, kterému se právě něco tragického přihodilo, slovy „všechno bude zase dobré“. To postižený člověk vnímá jako lež a neochotu doprovázejícího vstoupit do hloubky jeho bolesti. Jistě, jak může být všechno zase dobré v životě dítěte, kterému právě zemřela maminka? Jak může být zase úplně dobře ženě, která byla znásilněna? Jak můžeme spoléhat na to, že bude vše v pořádku u člověka, kterému právě diagnostikovali maligní nádor? Pokud poradce použije taková slova „útěchy“, nechová se citlivě a účastně, nenaplnil tak biblický pokyn k nesení břemene druhého. O takovém nevhodném utěšování se zmiňuje např. Štěpán Vymětal v praktické publikaci „Krizová komunikace a komunikace rizika“.⁷ V knize je kromě tohoto i řada konkrétních slovních formulací, které je, či není vhodné použít.

⁷ Štěpán Vymětal, *Krizová komunikace a komunikace rizika*, 1. vyd., Praha: Grada, 2009.

Moudře a jemně a přitom pravdivě jednat s člověkem procházejícím údolím stínu smrti, to je skutečně delikátní pastorační úkol. Asi každý v životě zažije situaci, kdy se cítí někým zrazen, nepochopen, kdy vnímá, že je jeho bolest zlehčena – jsou to frustrující okamžiky.

Pravdou je, že v této roli mnohdy, chce se mi dokonce říci obvykle, nestojí vyškolený psycholog, ale např. učitel, trenér, přítel nebo pastýř. Bylo by proto dobré, kdyby i oni znali užitečné a prověřené postupy komunikace s člověkem, který prožívá akutní psychickou zátěž.⁸ Mohli by tak pomoci druhému ventilovat a odžít bolest, zakusit prostou účast, pomoci truchlit. Věcně můžeme mít i pravdu (např. skutečně časem trochu zapomeneme a naučíme se se ztrátou žít – co jiného také zbývá?), ale je to pravda užitá v nevhodnou dobu, necitlivým způsobem. Pro člověka nacházejícího se např. ve fázi vyrovnávání se se smrtí blízké osoby bude mít taková výpověď povahu zpochybnění oprávněnosti a smysluplnosti toho, co prožívá. Může proto přispět k prohloubení pocitu viny, izolace, nepochopení,⁹ tedy způsobit opak toho, co bylo pastoračním záměrem.

Nástroje krizové intervence v rozhovoru

Teorie a praxe krizové intervence přináší metodiku pomoci v takových situacích, popisuje potřeby člověka v krizi a prostředky, jak ho v těžkém období účinně doprovázet. Například jsou zde používána propracovaná vyjádření, která pomáhají navázat první kontakt, facilitují další komunikaci, vyjadřují zájem o druhého, účast.

Užívá se zde *metod aktivního naslouchání*, mezi něž patří trpělivé a vnímavé naslouchání s povzbuzováním dotyčného k hovoru, parafrázování toho, co již klient řekl, užívání otevřených otázek, které mohou být vnímány jako projev zájmu a podporují klienta v rozhovoru. Další technikou je verbalizování emocionálních prožitků, vyjadřování pochopení, ale i takové zdánlivě vnější věci, jako je práce s pauzami při rozhovoru apod.

Kromě těchto metod popisuje teorie krizové intervence také jednotlivé *fáze průběhu krizových reakcí*.¹⁰ Krizoví pracovníci doporučují *hledat*

⁸ Zde bych mohla odkázat např. na publikaci Naděžda Špatenková, *Poradenství pro pozůstalé*, 1. vyd., Praha: Grada, 2008.

⁹ Existují neziskové organizace a svépomocné skupiny, které pomáhají lidem v krizi (a i nadále, když krize odeznívá); chtěla bych upozornit alespoň na sdružení „Dlouhá cesta“, které se specializuje na pomoc rodičům a příbuzným zemřelých dětí (www.dlouhacesta.cz). Na jejich webových stránkách naleznete více textů týkajících se procesu truchlení, vztahu s ostatními lidmi apod.

¹⁰ Model krize podle prvního teoretika psychické krize Geralda Caplana (*Principy preventivní psychiatrie*, 1964) – viz Špatenková, *Krize*, s. 24.

„zakázku“ člověka, k němuž s pomocí přicházejí, tj. domlouvají se s ním na tom, čím mu mohou být užiteční. Evokuje mi to Kristovo „Co chceš, abych pro Tebe učinil?“ Dobře *zformulované cíle* jsou v poradenství klíčové. Jde o to, že domluvený cíl musí být pro svěřeného člověka „významný“,¹¹ musí ho sám za sebe vnímat jako přínosný. Musí to být cíl „natolik malý, aby jej bylo možné dosáhnout v představitelné době“. Musí být mimo jiné „konkrétní“, „realistický“ a jeho „dosažení musí stát klienta určité úsilí“.

Na základě toho, co klient subjektivně vnímá jako to, co nejvíce potřebuje, může pak doprovázející nabídnout svoji pomoc. (Pochopitelně nemůže opominout ani zajištění dalších nutných potřeb klienta, které si postižený třeba neuvědomuje. Neměl by to však prosazovat, pokud je klient odmítá a nejsou natolik významné, aby je bylo nutné člověku poskytnout.)

Krise bývá velmi často spojena s nevratnou ztrátou něčeho, co klient zažíval jako významné, co pro něho mělo vysokou hodnotu, co mohlo souviset s jeho představou budoucnosti, s jeho životním směřováním, či dokonce pro něho představovalo samotný smysl života nebo bylo s tímto smyslem spjata.

V neposlední řadě může literatura o krizové intervenci nabídnout pastoračnímu pracovníkovi užitečný přehled typů *krizových témat*, aby byl rámcově předem připraven na to, s čím se jemu svěřený člověk může potýkat a jaké důsledky pro jeho prožívání (které samozřejmě souvisejí také s prožíváním víry) to může mít.

Abych byla konkrétní: člověk v krizi, prožívající akutně např. nějakou závažnou ztrátu, možná bude pochybovat o Bohu samotném, o smysluplnosti života, o Boží dobrotě, o Božím vedení. Může se Bohu rouhat, může sebe i Boha obviňovat z toho, co se mu stalo. Po odeznění akutní krize bude i v těchto oblastech pravděpodobně opět vyrovnanější.

Vlastně jde v tuto chvíli o to, aby pastýř, ocitne-li se v takové specifické roli, vědomě upozadil svou přímou, hlavní pastorační intenci – tedy bez prodlení zvěstovat pravdy Slova a svědčit o Bohu, tak jak Boží skutečnost vnímá v kontextu životního příběhu, který se před ním odehrává – a ani se tímto významným tématem nijak zvlášť v tu chvíli podvědomě nezabýval, ale soustředil se na prosté bytí s dotyčným člověkem. Centrem pozornosti a prožitku by se mělo stát jejich lidské setkání.

Zdá se to možná na první pohled být vystoupením z role pastýře, ale je tomu vlastně právě naopak, přesně v duchu textu z Mt 25,31–46. Nejde

¹¹ Charakteristiku cílů shrnuji podle textu Ivana Úlehly. Ivan Úlehla, *Umění pomáhat*, 1. vyd., Praha: Slon, 1999.

v ryzím ztělesnění křesťanovy lásky k bližnímu právě o to, abychom hladovému dali jíst, žíznivému pít, tomu, kdo je na cestách, poskytli zázemí bezpečného přístřeší, abychom se druhého jednoduše řečeno ujali právě v tom, čeho je mu aktuálně třeba?

Z této širší perspektivy je myslím dokonce možno celou praxi krizové intervence nahlížet jako jakousi pastorační či pre-pastorační aktivitu, jako výsledek křesťanskou péčí ovlivněných společenských zvyklostí. Pastýř může své podpoře druhého rozumět jako pastorační činnosti, ač třeba neřekl jediné čistě náboženské slovo, a člověk zasažený krizí může v jeho přítomnosti zakusit obecnství, a třeba získat i trochu naděje nebo schopnosti krizi postupně překonat. A když to uvážíme z pastoračního hlediska, právě „o tento moment v pastorační péči přece jde – asistovat – pomáhat člověku v jeho těžké situaci tak, aby ten mohl vidět svět v Božím světle.“¹² Nutno k tomu dodat: aby mohl i zažívat svět v Boží blízkosti prostřednictvím blízkosti druhého.

Potvrzením vyčtených vět mohou být v soudobé odborné prakticko-teologické literatuře úvahy Doris Nauer,¹³ která, s odvoláním na Klessmannovu „Pastoralpsychologie“ a Wittrahmovu „Seelsorge – ein entwicklungs-offenes Beziehungsangebot“, uvádí: „Als zwischenmenschliche ‚face-to-face-Kommunikation‘ ist Seelsorge in erster Linie ein wechselseitiges Begegnungs- und Beziehungsgeschehen.“¹⁴

Duchovní služba jako autentické projevení soucitu v určitých hranicích

V souvislosti s tím, co bylo právě řečeno, se zde nyní ještě budu dále věnovat jednomu z pramenů duchovní služby, dá se říci podstatnému rysu této péče, a to skutečnosti, že se jedná o službu vycházející a čerpající ze *soucitu* s druhými. Není to jednoduché, protože se pohybujeme na hraně mezi svým soukromým světem (který musíme na jedné straně otevřít, abychom druhému projevovali důvěryhodnou účast, a na straně druhé i ochránit) a světem druhého člověka. Těžko klientovi prospěje poradce, který se nevyvaroval nadměrného vlastního vtažení do klientovy situace, začne při rozhovoru hovořit výhradně o svých vlastních potížích (nebo na ně začne myslet a nevěnuje dostatečnou pozornost klientovi), nechá se

¹² Jaro Křivohlavý, *Pastorální péče*, 1. vyd., Praha: Oliva, 2000.

¹³ Doris Nauer, *Seelsorge. Sorge um die Seele*, 1. vyd., Stuttgart: W. Kohlhammer, 2007.

¹⁴ „Pastorační péče je jakožto mezilidská komunikace probíhající tvář v tvář v prvé řadě děním vzájemného setkání a vztahu.“

zcela strhnout a začne se chovat neprofesionálně.¹⁵ Na druhé straně ovšem stojí již zmiňovaná podmínka soucítění, které musí být autentické a pravdivé. Henri Nouwen píše:¹⁶

Soucitnost je obtížná, neboť vyžaduje vnitřní schopnost jít s druhými tam, kde jsou slabí, zranitelní, opuštění a zlomení. To však není naše spontánní reakce na utrpení. Nejvíce toužíme odstranit utrpení tím, že od něj utečeme, nebo pro ně najdeme rychlé uzdravení. Jako plně vytížení, činorodí a významní duchovní si chceme na svůj chléb vydělat tím, že skutečně něčím přispějeme. To znamená především udělat něco, abychom ukázali, že naše přítomnost přináší změnu. A tak pomíjíme svůj největší dar, kterým je schopnost být solidární s těmi, kdo trpí.

Není třeba se obávat, že když poskytneme potřebnému člověku první pomoc, a nebudeme sami iniciativně ihned vnášet do hovoru, o čem klient sám nezačne hovořit, nutně zapřeme své pastorační poslání, a upřeme tak člověku pomoc z mocného zdroje, o němž víme. Jak píše Viktor E. Frankl:¹⁷

Religiozita je skutečná jen tam, kde je také existenciální, kde k ní člověk není nějakým způsobem dotlačen, nýbrž sám se pro ni rozhodne. (...) k tomuto existenciálnímu hledisku přistupuje ještě hledisko bezprostřednosti: skutečná religiozita – má-li být existenciální – musí mít čas, aby mohla spontánně vyklíčit.

Přes toto dobrovolné omezení svého jednání pro klienta nemusí pastýř zůstat pastoračně nečinný ani v takové situaci, kdy klient akceptuje jen materiální a psychologickou podporu. Může například užívat pro pastorační specifického prostředku pomoci – vlastní tiché přímlyvné modlitby nebo požádat o modlitební podporu někoho dalšího. Může Boha mlčky požádat o inspiraci pro své konkrétní jednání, a tak klientovi umožnit zakoušení nadpřirozené parakléze, aniž to dá najevo jakkoli pro klienta nepřipustně a nekorektně.

¹⁵ Tímto tématem se zabývá Karel Kopřiva, když hovoří o hranicích při pomáhání: „Hlavním problémem při pomáhání je splývání, kdy pracovník bere záležitosti klienta příliš za svoje vlastní. Trpí nejen pomáhající, ale celý proces pomáhání. Proti splývání se může pracovník chránit netečností, což představuje další problém. A konečně zcela běžnou starostí je, jak uhájit svou hranici vůči manipulaci ze strany klienta. Zde přichází ke slovu asertivita.“ Karel Kopřiva, *Lidský vztah jako součást profese*, 4. vyd., Praha: Portál, 1997, s. 78.

¹⁶ Henri Nouwen, *Cesta srdce. Spiritualita pouště a duchovní služba dnešní doby*, 1. vyd., Praha: Zvon, 1995, s. 29.

¹⁷ Viktor E. Frankl, *Psychoterapie a náboženství*, Brno: Cesta, 2006–2007, s. 45.

Poradenství je vztahový proces

Při svých úvahách jsem pracovala mimo jiné s knihou Davida K. Schwitзера¹⁸ „The Minister as Crisis Counselor“,¹⁹ protože tento autor v uvedeném textu explicitně provázal duchovní péči s aktivitami krizového interventa. Schwitzer vychází z faktu zmiňovaného již na začátku tohoto článku, totiž že pastýřská role byla již historicky propojena s rolí poradenskou, protože k pastýři přicházejí lidé v situacích, kdy očekávají právě poradenskou, či dokonce přímo krizovou pomoc.²⁰ Odkazuje na Paula Tillicha,²¹ který považuje tendenci pečovat o druhého za obecně lidskou danost. *Poradenství* Schwitzer vnímá silně jako *vztahový proces* – znamená pro něj „být tu pro druhého, u druhého“. Předpokládá ze strany pomáhajícího respekt a lásku. Podstatnou součástí účinné psychoterapie je pro Switзера „ryzost“ (nazývá ji ryzostí podle dvou jiných autorů – Carla Rogerse a Roberta Carkhuffa). Přitom se pastorační poradenství zakládá již na předporadenském vzájemném vztahu. Zajímavé je, jak Schwitzer ukazuje,²² že se od pastýře obecně očekává, že bez vyzvání vstoupí do pastorační situace týkající se tématu fyzické nemoci nebo zármutku, lidé však mají tendenci reagovat překvapeně v případě, že vstoupí do tématu intoxikace nebo dlouhodobého rodinného vztahového problému. Zde se tedy projevují jistá předporozumění, zažitá kulturní a náboženské zvyklosti a pochopení funkce a role pastýře.

Schwitzer také upozorňuje na skutečnost, že pro klienta je klíčovým předpokladem úspěchu setkání vstupovat do pomáhajícího vztahu pokud

¹⁸ David K. Schwitzer, Th.D. (*1925) je emeritním profesorem pastorační teologie na Perkins School of Theology, Southern Methodist University v Dallasu. Řadu let působil v krizovém poradenství. Na uvedené škole se také o krizové službě v rámci pastýřské péče vyučuje.

¹⁹ David K. Schwitzer, *The Minister as Crisis Counselor*, 5. vyd., Nashville: Abington Press, 1990.

²⁰ Jak je již z textu patrné, užívám termínů pastýř, pastýřská péče, pastorační práce či pastorační činnost záměnně, beru je jako synonyma, ač tak nemusí být vždy čtenáři vnímána v důsledku užití těchto slov v odborném diskursu a církevní praxi; vycházím z etymologické ekvivalence slov, vedena např. potřebou jednoslovného označení – pastýř a pastorační. Přiznávám, že v tom nepostupuji zcela systematicky. Navíc do svého uvažování o pastýřské péči jako celku zahrnuji obvykle i otázky speciální, privátní pastorační. Pastýřskou péči nerozumím jen činnosti duchovního směřující k péči o celé společenství, jako je zvěstování Slova homiletickou cestou atd., ale právě i osobní práci s konkrétním člověkem v jeho životních okolnostech, stojící na předpokladu existence či možnosti navázání smysluplného vztahu mezi pastýřem a „klientem“. Jak je patrné z uvozek, v našem prostředí stále cítíme určitou terminologickou nouzi pro pojmenování stran tohoto pomáhajícího vztahu i pro samotnou činnost, jíž se zabýváme.

²¹ Schwitzer, *The Minister as Crisis Counselor*, s. 11.

²² Tamtéž, s. 17.

možno bez úzkosti, nebo alespoň tuto úzkost výrazně zredukovat. Proces sebevyjádření (sebevysvětlení) a sebezjevení před druhým je Switzerovi již ze své podstaty prostředkem vedoucím k uzdravení.

Jde mu mimo jiné o podporu přesné komunikace ve smyslu vzájemného pochopení a porozumění. Takové pochopení zahrnuje emocionální iracionální významy. Poradce je v roli účastníka i pozorovatele zároveň, účastní se skrze vztah. Je jakýmsi *zrcadlem pro druhého*, ale nejen tím. Neodráží pouze mechanicky pocity klienta, nýbrž sám cítí, vyhodnocuje, a tím de facto spoluvytváří tyto pocity.

„Poradenství je dynamický osobní vztah, v němž obě osoby spolupracují (angažují se) a obě se také mění,“ píše Switzer.²³ Mezi podmínkami podporujícími a rozvíjejícími proces pastorační krizové péče jmenuje schopnost empatie, respektu ke svěřenému člověku, schopnost vyjadřovat se konkrétně, ryzost, ochotu otevření svého vnitřního světa, připravenost k citlivě konfrontačnímu pohledu na klientovo chování, a konečně bezprostřednost (reflexi v přítomné chvíli).²⁴

Na rozdíl od sekulární psychoterapie se práce duchovního navíc opírá o hodnotu společenství ve víře (to je možné prožívat i tehdy, pokud klient přichází k poradci až v důsledku potřeby vyrovnat se s nastupivší krizí),²⁵ v některých případech ale také přináší zakoušení zázemí vzájemného vztahu rozvinutého již před vznikem aktuální krize. Určitá výhoda se pak v tomto případě netýká pouze otázky důvěry, ale i toho, že klient je duchovnímu znám i jako osobnost, včetně toho, jaké obvykle užívá strategie k řešení problémů a konfliktů, jaké jednání je mu blízké. Duchovní zná prostředky, jimiž může klientovi účinně pomoci k uvolnění, odreagování, má potřebné informace o rodinném zázemí postiženého, může mít např. kontakty na příbuzné, a nemusí se tak zbytečně dotazovat na mnoho podrobností, čemuž se profesionální intervent zcela vyhnout nemůže. Podle porovnání momentálního chování klienta s tím, jak se klient choval za běžných okolností, může přesněji vyhodnotit, jak je mu třeba pomoci.

Prvním a nezbytným krokem takové asistence v krizovém stavu je získat si ve vztahu klientovu *důvěru*.²⁶ Zde samozřejmě podstatně záleží na tom, za jakých podmínek pomoc probíhá, zda se uskutečňuje formou návštěvy v rodině, podpory při katastrofě (např. skrze pracovníky terénní krizové služby), telefonního (často anonymního) rozhovoru, elektronicky

²³ Tamtéž, s. 14.

²⁴ Tamtéž, s. 61.

²⁵ Tamtéž, s. 19.

²⁶ Tamtéž, s. 66.

nebo sjednáním osobní schůzky „tváří v tvář“ ve středisku krizové pomoci. Důvěra je podmínkou nejen počáteční, ale je jí podmíněna celá intervenční práce. Vymětal²⁷ shrnuje, že „terapeut by měl být ve vztahu ke klientovi tak blízko, jak jen je možné, a tak daleko, jak je nutné.“ Přitom musí být schopen zachovat si naději, že je možno dospět k viditelné pozitivní změně v kvalitě klientova života.

V podpůrném rozhovoru užívá krizový pracovník komunikačních prostředků,²⁸ mezi něž patří, jak již bylo výše řečeno, např. parafrázování toho, co klient řekl, empatické reflektování pocitů klienta, sumarizace vyřčeného apod. Tyto prostředky vedou k emocionální podpoře klienta, k vyjasnění problému, k eliminaci nedorozumění, ke zjištění, co a do jaké míry je spouštěcím podnětem krizové reakce, vedou také k vytvoření náhledu klienta na vlastní situaci a její důsledky. Skrze terapeutovu podpůrnou pomoc pak klient rovněž dospívá k nové perspektivě své budoucnosti, vyrovnává se s problémem. To vše lze dobře aplikovat při rozhovoru pastýře s člověkem v krizi.

Schwitzer a spoluautoři některých statí se tématu věnují velmi podrobně, popisují vznik a podobu teorie krizové intervence, metody a způsoby krizové práce, typologii krizí. V tom všem vysvětlují roli pastoračního pracovníka jako průvodce těmito krizemi. Samostatné kapitoly knihy jsou věnovány např. rodinným krizím a krizím rozvodovým, krizím souvisejícím se ztrátou a zármutkem, krizím psychopatologickým, krizím spojeným se suicidální tendencí.

Je možné se pastoračně věnovat nevěřícímu a v jakém smyslu?

Krátce se zastavme ještě u tématu *možnosti pastorační péče o nevěřícího klienta*, přestože tato pozoruhodná oblast duchovní péče není vlastním tématem tohoto článku. Toto téma vyvstává na základě určitých podobných prvků v péči o člověka v těchto disciplínách (míním např. směřování k vědomí smysluplnosti života, pomoc v překonávání obtížných situací). Je ovšem možno poskytovat pastorační pomoc nevěřícímu? V nejvlastnějším smyslu pastorační péče nikoli,²⁹ pokud ovšem pojmáme pastorační péči

²⁷ Jan Vymětal, *Úvod do psychoterapie*, 2. aktualizované vydání, Praha: Grada, 2003, s. 99.

²⁸ Špatenková, *Krize*, s. 39–48.

²⁹ Tak, jak ji definuje např. Smolík nebo Thurneysen, tedy jako službu k prohloubené víře v Krista, jako zvěstování Božího Slova jednotlivci. (Josef Smolík, *Pastýřská péče*, 1. vyd., Praha: Kalich, 1991; Eduard Thurneysen, *Die Lehre von der Seelsorge*, 6. vyd., Zürich: Theologischer Verlag, 1988.)

šířeji jako oblast veškerého zájmu o člověka jakožto člena společnosti, pak na sebe bereme i tuto zodpovědnost poskytnout pastorační péči komunitě. Lze to tedy připustit do jisté míry. Pastorační péče se v souvislosti s péčí o nevěřící objevuje např. v kontextu působení nemocničních kaplanů. Nemocniční kaplan se

stará nejen o duchovní potřeby pacientů, ale může pomoci i nevěřícím v jejich obavách, praktických problémech vyplývajících z jejich pobytu v nemocnici apod. Nemocniční kaplan v sobě zahrnuje nejen základní dovednosti duchovního, ale i psychologa a sociálního pracovníka „v terénu“, aniž by ovšem zasahoval do kompetencí psychologů nebo psychiatrů. Umí řešit běžné problémy pacientů, které nespádají do medicínské oblasti, a v případě nutnosti umí rozpoznat krizový stav a zařídit kontakt s odborníkem. Je součástí multidisciplinárního týmu nemocnice, je součástí nemocnice a pečuje o klienty konkrétních oddělení, jejich příbuzné a i o personál nemocnice. Stará se nejen o duchovní potřeby klientů (věřících i nevěřících), může pomoci při jejich obavách, těžkostech, krizích, nejistotách spojených s nemocí či těžkou životní situací. Výraz nemocniční kaplan je mezinárodní označení osoby, která vykonává nadkonfesiční klinickou pastorační péči. Doprovází nemocné a jim blízké v obtížných situacích nemoci, pomáhá jim mobilizovat síly a bojovat s nemocí; kaplani zachovávají mlčenlivost podobně jako jiní zdravotničtí profesionálové. Jsou vázáni etickým kodexem a jejich práce podléhá mezinárodním evropským standardům.³⁰

Profese pastoračního pracovníka v nemocničním prostředí zatím není v českém kontextu etablována, v současnosti se setkáváme se systematizováním a vytvářením speciálního vzdělávání v této oblasti – uveďme například projekt kurzu Nemocniční kaplan (na ETF UK). Před těmito kurzy bylo příslušné akademické vzdělání dostupné pouze nepřímou (např. na HTF UK v rámci studijního dvouoboru husitská teologie a psychosociální studia).

Jiným, neakademickým počinem v oblasti zkušenostního vzdělávání pastýřů pro klinickou praxi byl výcvik v pastoračním rozhovoru v klinickém prostředí (Clinical Pastoral Training, zkratka CPT).³¹

Je jistě možné působit na nevěřícího člověka v krizi prostředky krizové pomoci, vnímavým nasloucháním a citlivým intervenováním můžeme zmírnit např. negativní následky krize v klientově prožívání. Nicméně u člověka věřícího lze krizi nad to již zmíněné pojednat také na základě vztahu s Bohem, a zde proto máme možnosti větší. Na počátku řešení

³⁰ [online] [cit. 2009–06–12] URL: <<http://www.kaplaninemocniceteplice.estranky.cz/stranka/kdo-je-nemocnici-kaplan>>.

³¹ Informaci o něm naleznete ve sborníčku *Homo homini pastor*, 1. vyd., Benešov: Eman, 2003.

pastorandovy krize sice pravděpodobně nedojde k využití všech dostupných prostředků pastorační péče – jejich využití by se mohlo stát kontraproduktivním a zatěžujícím – to se však může stát později, v následné dlouhodobější pastýřské péči. Otevírá se zde možnost zvěstování Božího Slova do situace svěřeného člověka, biblický text zjevený a přijímaný jako Boží Slovo se může stát nástrojem změny psychického stavu a prožívání. To, aniž bychom chtěli podporovat jakoukoli myšlenku o exkluzivitě křesťanské záchrany pouze pro někoho, se v plné šíři nemůže stát u člověka nevěřícího v Kristovo spásné dílo.

Závěr

Jestliže je kvalitní pomáhající vztah (vztah mezi poradcem a svěřeným člověkem) podstatným účinným faktorem vedoucím ke stabilizaci a harmonizaci psychického stavu svěřeného člověka, o to více je to možné přiznat vztahu člověka s Bohem a také vztahům křesťanského obecnství. V krizové intervenci, v rámci krátkého pomáhajícího kontraktu³² týkajícího se aktuální stresové situace či individuálního zátěžového faktoru v životě klienta, může být vztah klienta k poradci velmi silný a emotivní a rovněž subjektivně velice významný. Poradce by však měl podle zásad krizové práce pevně zachovávat určité hranice: Měl by sám zůstat zakotven, a pomoci tak k opětovnému zakotvení klienta, ubránit se vtažení sebe sama doprostřed obtížné situace klienta natolik, aby byl problémem zahlcen. Tímto se v tomto pomáhajícím vztahu projevuje autorita pracovníka vůči klientovi. Vztah s Bohem je dlouhodobý, otevřený do minulosti i budoucnosti, po emocionální i jiné stránce může být hlubší než vztah s člověkem. Hranice dané poradenskou situací a lidskými možnostmi jsou odstraněny, namísto nich jsou tu ale hranice jiné.

Domnívám se, že duchovní jsou povoláni představovat věřícím i nevěřícím lidem Boha jako účastného a o hluboké vztahy pečujícího Pána. Nejsou v tom lidem pouze prostým příkladem, ale mají rovněž určitou symbolickou, reprezentativní funkci, znázorňují a reprezentují víru, tradici a způsob vyjevování významu života.³³ Lidská bída a utrpení nemožnou duchovního nechat lhostejným, podobně jako nenechaly lhostejným Krista. Duchovní musí aktivně jednat ve prospěch svěřených lidí. „To znamená, že Boží láska je tímto určitým způsobem výslovně vyjádřena skrze

³² Hovoří se o několika málo setkáních, během nichž by mělo dojít ke stabilizaci krizového stavu klienta.

³³ Schwitzer, *The Minister as Crisis Counselor*, s. 16.

smysluplné vztahy, komunikaci a činnost, které shrnujeme pod pojmem pastýřská péče, jejíž důležitou součástí je služba krizová.³⁴

Příznačně je nazvána také před rokem vydaná rozsáhlejší, shrnující práce profesora Michaela Herbst, mimochodem faráře a nemocničního kaplana, nese titul „Beziehungsweise“.³⁵ I zde autor hovoří mimo mnohé jiné o pastorači v kontextu vztahů, ale i o vědomí hranic, o člověku v krizových okamžicích spojených s vyhořením, depresemi či suicidálním jednáním.

Podařilo-li se mi prostřednictvím tohoto textu alespoň částečně podpořit myšlenku, že teorie krizové intervence může pastorační metodiku obohatit o užitečné (a dovolte mi říci i nezbytné a inspirativní) poznání pro práci se svěřeným člověkem, jsem tomu ráda. Pokud bude zmíněné poznání při pastorační praxi aplikováno s rozmyslem, nemělo by být v rozporu se smyslem, povahou ani prostředky pastorační péče.

³⁴ Tamtéž, s. 270.

³⁵ Michael Herbst, *Beziehungsweise*, 1. vyd., Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlagsgesellschaft, 2012.